

ÚVCHODNÉ KARPATY

Ul. Kpt. Nálepku 102, 069 01 Snina, 0911-779020, e-mail: karpaty@wolf.sk

Ministerstvo životného prostredia SR
Odbor hodnotenia a posudzovania
vplyvov na životné prostredie
Námestie Ľ. Štúra 1
812 35 Bratislava

V Snine, 15.2. 2008

VEC: Stanovisko k Správe o hodnotení vplyvov Strediska zimných športov Biele kamene na životné prostredie.

Na základe verejného prerokovania správy, konaného dňa 15.1. 2008 na obecnom úrade v Zemplínskych Hámroch, a správy, ktorá nám bola Ministerstvom ŽP SR doručená dňa 30.1. 2008 vydávame nasledovné stanovisko:

1. Posudzovanie lyžiarskych stredísk Johaneska a Tarnovský potok nie je posudzovaním Strediska zimných športov Biele kamene. Posudzovanie je nekomplexné, zavádzajúce a nie je v súlade s účelom zákona NR SR č. 127/1994 Z.z.

V Správe o hodnotení v časti A.II.2. Účel (str. 2) je uvedený:

„Stredisko zimných športov BIELE KAMENE je súčasťou projektu MIKROREGIÓN SNINSKÉ RYBNÍKY. Projekt MIKROREGIÓN SNINSKÉ RYBNÍKY pozostáva z troch etáp:

- I. etapa – SNINSKÉ RYBNÍKY (už zrealizovaná z fondu PHARE);
- II. etapa – Strediská zimných športov BIELE KAMENE – lyžiarske zjazdové trate a osobné horské dopravné zariadenia (projektovaná);
- III. etapa – Centrá športových a ubytovacích služieb a kongresové centrum Stakčín (ideová koncepcia).

Navrhovaný zámer lyžiarskych centier na lokalite Johaneska a Tarnovský potok je dielčou časťou II. etapy Strediská zimných športov BIELE KAMENE. Konečným cieľom je vybudovanie zimného turistického strediska regionálneho až nadregionálneho charakteru“.

Predmetom posudzovania je teda Stredisko zimných športov Biele Kamene ako rozsiahly viacetapový projekt. Spracovateľ Správy o hodnotení sa však zjavne zámerne vyhol akémukoľvek hodnoteniu synergických vplyvov celého komplexu Biele kamene, ako aj nadväzujúcich zariadení. Posudzovanie samostatných LC Johaneska a Tarnovský potok, preto nemôže reálne a komplexne posúdiť vplyvy Strediska zimných športov Biele Kamene na životné prostredie.

Zároveň na základe predloženej Správy nemôže MŽP SR vydať v zmysle § 37 zákona 127/1994 Z.z. záverečné stanovisko pre Stredisko zimných športov, keďže sa nejedná o celkové hodnotenie. Túto situáciu môžeme prirovnať k posudzovaniu vplyvov veľkej továrne, pri ktorom sa posudzuje najprv komín, a až potom celá plánovaná továreň a jej technológia.

2. Nebolo dodržané posudzovanie variantných riešení. Predložená Správa o hodnotení nie je v súlade § 2 a § 31 a prílohy č. 11 zákona NR SR č. 127/1994 Z. z. V zmysle § 31 ods. 3) zákona o posudzovaní vplyvov malo Ministerstvo ŽP SR Správu o hodnotení vrátiť navrhovateľovi.

V Rozsahu hodnotenia Číslo: 4252/04-1.6/ml zo dňa 31. 3. 2005 je uvedené:

„Pre ďalšie, podrobnejšie hodnotenie vplyvu navrhovanej činnosti „Stredisko zimných športov Biele Kamene“ sa určujú okrem nulového variantu (stav, ktorý by nastal, ak by sa navrhovaná činnosť neuskutočnila) i varianty činnosti pre nasledovné lokality:

LC Johaneska

LC Tarnovský potok

prípadne ich modifikácie po zohľadnení pripomienok zúčastnených subjektov,

LC Príslop – podľa zámeru

Tieto strediská je potrebné posudzovať vo vzájomnej priestorovej súvislosti“.

Správa o hodnotení opisuje, hodnotí a porovnáva iba strediská Johaneska a Tarnovský potok. Žiadne varianty činnosti pre nasledovné lokality nielen že neposudzuje, ale ani len neuvádza. Navyše tieto strediská neposudzuje vo vzájomnej priestorovej súvislosti, ale navzájom. Podľa predloženej Správy o hodnotení je variantom činnosti pre lokalitu Johaneska lokalita Tarnovský potok, a naopak pre Tarnovský potok je variantom Johaneska. Taktiež podrobnejšie hodnotenie a porovnávanie uvedených dvoch stredísk s nulovým variantom v Správe o hodnotení chýba, je viac menej formálne a dokonca zavádzajúce (v časti C.V. od strany 158). V Správe o hodnotení sa uvádzajú Johaneska a Tarnovský potok ako lyžiarske centrá, a zároveň ako variantné riešenia.

3. Samotná plánovaná výstavba prvých dvoch LC Johaneska a Tarnovský potok, ktoré majú byť súčasťou Strediska zimných športov Biele kamene so sebou prinesie výrub a zánik 38,9 ha biotopov Európskeho významu, ktoré sú predmetom ochrany chráneného územia SKUEV Morské oko.

Predmetom ochrany v lokalite plánovaných LC ako aj samotného Strediska zimných športov sú lesné typy biotopov, vrátane druhov živočíchov, začlenené do SKUEV Morské oko. Navrhovateľ v Správe o hodnotení uvádza, že „k trvalému záberu lesného pôdneho fondu dôjde pre infraštruktúru (záchytné parkoviská, komunikácia a produktovody, betónové základy podpier) vo výške 3,94 ha. Ostatné územie sa navrhuje ponechať v lesnom pôdnom fonde, nakoľko tu budú umiestnené povrchové stavby prírode blízkeho charakteru - trávnaté plochy zjazdoviek, vodná plocha, ktoré budú plniť rekreačné účely“. Toto tvrdenie je účelové a zavádzajúce, pretože vyňatie, či ponechanie odlesneného územia v lesnom pôdnom fonde má iba ekonomický aspekt, nie ekologický. Odlesnenie, resp. poškodenie lesných biotopov je v takomto prípade maskované formálnou kategorizáciou v zmysle našej legislatívy, ktorá umožňuje za les považovať aj holinu, či trvalo trávnatý porast. Lesný typ biotopu v takom stupni zachovalosti ako sa nachádzajú v danej lokalite (A a B) sa nedá „vyrobiť“ a náhradnou výsadbou vzniknú iba málo hodnotné lesy z hľadiska ochrany prírody. Takéto málo hodnotné lesy sa už teraz nachádzajú v pomerne veľkej časti SKUEV Morské oko, ale práve v iných lokalitách, ako sú plánované zjazdovky. V rámci celého Strediska Biele kamene sa pritom počíta s celkovým odlesnením až 136 ha lesa.

Rovnako zavádzajúce je tvrdenie, že v dotknutom území lyžiarskych centier sa lesná krajina zmení na krajinu rekreačnú, kde sa sekundárne lesné štruktúry premenia na iné poloprírodné lesno-lúčne štruktúry. Aj keď trvalé trávne porasty sú v súčasnom hodnotení považované za ekologicky stabilizujúce štruktúry, celkovo sa stupeň ekologickej stability (SES) v malej miere zníži, nakoľko koeficient pre trvalé trávne porasty je nižší (4,0) v porovnaní s lesnými plochami (5,0).

Súčasný stupeň ekologickej stability dotknutých katastrálnych území je vyčíslený na k. ú. Valaškovce 4,816, k. ú. Zemplínske Hámre 3,51, k. ú. Snina 3,815. Premenu lesa na lúčno-lesný komplex sa ukazovateľ SES zníži rádovo o najviac desatiny, na strane druhej v k. ú. Zemplínske Hámre sa náhradným zalesnením v podobnom rozsahu zvýši. V konečnom dôsledku však všetky dotknuté katastrálne územia zostanú v pásme stupnice ekologickej stability ako katastrálne územia s prevahou prírodných prvkov a s vysokou ekologickou stabilitou“ (str.129). Umelé zalesňovanie nelesných biotopov, ktoré nie sú predmetom ochrany a používané koeficienty pre trvalo trávnaté porasty v rámci posudzovania sú jasným dôkazom toho, že celé posudzovanie vplyvov LC Johaneska a Tarnovský potok je nesprávne, a nie je možné ho akceptovať v rámci predloženej Správy o hodnotení.

V závere pripomíname, že ak vyjde hodnotenie v časti dopadov na priaznivý stav biotopov a druhov negatívne (stačí aj na jeden druh, alebo biotop a v predloženej správe to vyšlo takmer všade), tak projekt môže byť povolený iba ak neexistujú alternatívne riešenia (alternatívne riešenia existujú – viď nižšie). Po hodnotení môže byť projekt povolený iba ak sa jedná o prevažujúci verejný záujem, ale v prípade, že je tam prioritný biotop (v našom prípade je aj taký biotop), tak o prevažujúcom vyššom verejnom záujme musí rozhodnúť Európska komisia (to je všeobecne záväzný postup, jeho obídením by Slovenská republika porušila smernice o biotopoch, články 6.2., 6.3. a 6.4.). Európska komisia sa už viackrát vyjadrila, že lyžiarske strediská nie sú vyšším verejným záujmom (dá sa teda predpokladať, že za vyšší verejný záujem nebude považovať ani Biele kamene, pretože v podobných veciach musia rozhodovať rovnako).

4. Stanovisko dlhoročného odborného pracovníka – špecialistu typológa v rámci Lesoprojektu a riaditeľa CHKO Vihorlat v rokoch 1981-1986 Ing. Jána Teraya:

„Erózne procesy a zosuvy v nestabilnom reliéfe vulkanitov, zvlášť v severných častiach pohoria Vihorlat (aj v častiach dotknutých navrhovanou výstavbou zjazdoviek), boli základom súčasného reliéfu, kde prevládajú väčšie sklony, kamenité svahy s ojedinele vystupujúcimi skalami, kde dominuje les ako ochrana reliéfu bez vytvorenia enkláv lúk a pasienkov, ako je to u iných pohorí. Snahy o využitie týchto svahov na zjazdovky, ako aj využitie z hľadiska ťažby nerastných surovín, boli aj v minulosti, avšak po rozumnom prístupe predkladateľov a pochopení priorit tohto územia od svojich zámerov ustúpili. Výstavbu predmetných stredísk nedoporučujem.“

5. Správa neobsahuje dostatočné posúdenie vplyvov na vodný režim v dotknutej krajine.

Realizáciou projektu by došlo k zmenám vodného režimu. Vplyv odlesnenia na odtokové pomery územia v správe vychádza z nesprávnych a odborne chybných predpokladov. Autori štúdie síce správne konštatujú, že: *Odlesnením sa zníži zachytávanie zrážok dopadajúcich na zalesnený zemský povrch.*“, ale vplyv odlesnenia na odtokové pomery je veľmi nesprávne, a podľa nás účelovo výpočtom podcenený.

Autori podcenili predovšetkým fakt, že hlavným faktorom limitujúcim tlmenie zrážkových vôd v lese je lesná pôda (Kantor 2002). Za kritickú hranicu tlmenia povodní lesom s dobrou pôdou sa považuje 150 mm až 200 mm súvislých zrážok!

Po odlesnení územia a premene plochy na horskú lúku sa tieto vlastnosti strácajú, pričom návrat k pôvodným vlastnostiam trvá 1300 až 1700 rokov (Kaňák 1998). Rozdiel medzi lesom s kvalitnou pôdou a regenerovanou horskou lúkou vzniknutou odlesnením je až 60 – 100 násobný vo veľkosti odtoku zrážkových vôd z územia!

Autori projektu plánujú tento extrémne zvýšený odtok nasmerovať do okolitých porastov odvodňovacími rigolmi, čím preťažia pôdu v lesnom poraste, s dôsledkom erózie a v konečnom výsledku spôsobia ďalší pokles retenčnej a akumuláčnej schopnosti pôvodného lesného porastu.

Najväčšiu chybu vo výpočtoch urobili autori pri kalkulovaní odtoku zrážkových vôd z odlesnených plôch použitím koeficientov celoročných odtokov. Hrubo zanedbali známy fakt, že odtok z územia nie je lineárna funkcia a pri výpočtoch je potrebné porovnávať schopnosť zadržiavať zrážkové vody v nenarušenom poraste a na odlesnenej zjazdovke, pričom analyzovať je potrebné **možné zrážkové udalosti a nie celoročné odtoky**. Odtok z lúky má podstatne iný priebeh v každej hodine zrážky trvajúcej niekoľko hodín. Pričom táto nelineárna krivka odtoku z lúky vôbec nekoreluje, ani v tvare, ani v absolútnych hodnotách s priebehom odtoku z lesa.

Vplyv zásahu na odtokové pomery v dotknutej oblasti je preto, podľa nás, rozhodne podstatne väčší.

Žiadame tento výpočet rozhodne prepracovať, **doplniť výpočtom vplyvu zvýšeného odtoku na pokles hladiny spodných vôd v oblasti** a zohľadniť všetky nami spomínané fakty.

6. Porovnávanie navrhovaných riešení je neobjektívne a zavádzajúce.

V Správe o hodnotení v časti C.V.2. (str. 159) v tabuľke 104 spracovateľ priradil v nulovom variante pri hodnotení prvých dvoch bodov záporné hodnotenie. Tým skreslil celkové vyhodnotenie variantných riešení. Dotknuté územie je krajinársky, turisticky a predovšetkým ochranársky atraktívnym územím. Je to územie CHKO Vihorlat, ktoré je zároveň územím európskeho významu. Územie je charakteristické vzácnou flórou a faunou. Práve v takomto území pri zachovaní pôvodného stavu prostredia je možné rozvíjať aktivity, ktoré môžu mať kladný, alebo (z pohľadu hodnotenia) minimálne nulový vplyv na sociálny, ekonomický a zdravotný aspekt. Pri zdravotnom aspekte je navyše pravdepodobne skôr kladné hodnotenie nulového variantu, ako nulové hodnotenie. Žiadame prepracovať. Rôzne aktivity a športy ľahkej turistiky sú rovnako ako zjazdové lyžovanie klasifikované ako telesno-pohybové aktivity zamerané na rozvoj zdravia človeka. Zároveň, spracovatelia nepredložili jediný dôkaz toho, že vybudovanie lyžiarskych stredísk v danej lokalite bude ekonomicky návratné a bude mať dlhodobý kladný vplyv na ekonomický a sociálny aspekt. Rozporuplné je aj hodnotenie vplyvov na faunu, flóru, a ich biotopy a vplyvy na chránené územia. Tieto vplyvy sú v tabuľke hodnotené veľmi negatívne, napriek tomu, že v predošlých častiach Správy sú tieto vplyvy považované za minimálne, niekedy dokonca za pozitívne. Dôkazom manipulácie je aj hodnotenie vplyvov na krajinu. Vybudovanie LC Johanneska je hodnotené neutrálne, rovnako ako nulový variant. Odlesnenie a vybudovanie zjazdovej trate a vlekov nemôže mať rovnaký vplyv na faunu a flóru ako zachovanie pôvodného stavu.

Navyše v kapitole C.V.3 (str.159-160) nie je dostatočne zdôvodnené, prečo by pri malom bodovom rozdieli medzi variantom LC Tarnovský potok a Nulovým variantom mala byť uprednostnený variant vybudovania LC Tarnovský potok. V kapitole sú tendenčne vymenované pozítiva LC a negatíva Nulového variantu.

7. Neposudzuje sa iná alternatíva bez budovania lyžiarskeho strediska.

Celý projekt Biele kamene, ako aj jednotlivé centrá, ani len náznakom nepripúšťajú alternatívne aktivity bez nutnosti budovania lyžiarskych zariadení a infraštruktúr. Alternatíva tzv. mäkkého turizmu, je založená na environmentálne prijateľnom využívaní krajiny, kde sú podstatne väčšie možnosti vzniku primárnych a sekundárnych pracovných miest, zníženia miery nezamestnanosti. Navyše sa rozšíria celoročné rekreačné aktivity, stabilizuje sa populácia a následný rozvoj ľudských zdrojov. Lesoochranárske zoskupenie VLK pritom od začiatku procesu posudzovania požaduje porovnanie projektu Biele kamene s alternatívou stredísk cestovného ruchu s mäkkým turizmom s využitím vybudovanej infraštruktúry. Na vypracovanie alternatívneho riešenia VLK neraz ponúkol svojich expertov.

Prvý krát na oficiálnom stretnutí s prípravným výborom združenia Biele kamene konaného v Snine dňa 20.5. 2004, čo bolo následne potvrdené písomným stanoviskom zo dňa 12.8. 2004 a zaslané všetkým členom prípravného výboru združenia Biele kamene.

8. Výstavba lyžiarskeho strediska v danej lokalite so všetkými LC je z ekonomického hľadiska nezmyselná a znevýhodňuje iné formy využívania daného územia v rámci rozvoja regiónu.

Demografická oblasť, ktorá by obhospodarovala navrhované stredisko cestovného ruchu „Biele Kamene“ je podhodnotená. V slovenskej zime, ale aj lete, prevláda a ešte pár rokov bude prevládať pasantská štruktúra návštevníkov, v zabehnutých lyžiarskych strediskách to predstavuje až 60 % všetkých návštevníkov. To znamená, že spádová oblasť, ktorú takéto stredisko má obhospodarovať, by mala mať v okruhu do 80 km aspoň 4,5 mil. obyvateľov a v 200 km okruhu min. 9 mil. obyvateľov. V prípade, že je stredisko postavené na ubytovacej infraštruktúre, potrebuje k svojej prepravnej kapacite primerané ubytovacie zariadenie v okruhu 15 km, čo pri hodinovej kapacite 12000 osôb/hodina predstavuje cca 5800 lôžok. Finančná náročnosť takéhoto komplexu presahuje niekoľko miliárd korún, aj v prípade, že väčšia časť lôžok sa bude budovať v spolupráci s drobnými investormi. Dá sa teda konštatovať, že podľa predbežných expertných odhadov je aj investičná úroveň výrazne podhodnotená! Napríklad rekonštrukcia lyžiarskeho strediska SNOWPARADISE Veľká Rača si vyžiadala investície v objeme 550 mil. Sk, a v definitívnej podobe sa vyšplhá k 850 mil. Sk, pričom o infraštruktúru sa musí postarať ešte obec Oščadnica. Najlepšie lyžiarske strediská na Slovensku robia v súčasnosti ročný obrat bez DPH na úrovni medzi 75 – 100 mil. korún, pričom prevádzkové náklady tvoria vo väčšine prípadov 40-50% tržieb zo sezóny. Tieto strediská majú prevádzkovú kapacitu okolo 10000 os/hodinu.

Samozrejme, že tieto tržby predpokladajú aspoň priemernú sezónu. V takom prípade sa návratnosť investícií počíta na 10-15 rokov. Táto návratnosť, ale kalkuluje s investičnými nákladmi okolo miliardy korún, a s faktom, že stredisko bude patriť k slovenskej špičke a turistický priemysel nepostihne v najbližších rokoch inflácia. Podľa posudkov expertov nebude ani jedna z týchto podmienok splnená a návratnosť investície sa dá očakávať po 30 – 50 rokoch! Veľkým problémom je výstavba lyžiarskeho strediska „na zelenej lúke“, ktorá je síce z hľadiska investora jednoduchšia, ale prináša so sebou celý rad veľkých problémov, hlavne v oblasti legislatívy a kvalitnej prípravy projektu, pretože dobré lyžiarske stredisko nie sú len lanovky, vleky a zasnežovanie. Experti hodnotia z obchodného hľadiska tento projekt ako mierne rizikový, až riskantný, pokiaľ by bol postavený iba na úverových zdrojoch ako absolútne šialenstvo. Pri použití štrukturálnych fondov je hodnotenie prijateľnejšie, ale aj táto forma financovania je dnes príliš preceňovaná a malo by sa s ňou počítať skôr ako s podpornou. Navyše je projekt umiestnený v chránených územiach európskeho významu, a teda na aktivity, ktoré ich zničia, nie je možné získať peniaze z eurofondov (príkladom nám môže byť plánovaná diaľnica v Raspude v Poľsku). Z ochranárskeho a krajinárskeho pohľadu je projekt zbytočným poškodzovaním prírodného bohatstva regiónu, ktoré sa dá využívať zmysluplnejšie v rámci rozvoja turizmu a cestovného ruchu.

Lesoochranárske zoskupenie VLK chce podporiť rozvoj tohto regiónu a uvedomuje si, že jediná šanca pre túto oblasť je turistický priemysel, ktorý je viazaný na výnimočné prírodné prostredie. Predložený projekt „Biele Kamene“ nemôžeme podporiť práve preto, že uvedené zápory projektu znamenajú znemožnenie dlhodobého rozvoja regiónu a tiež znamenajú zničenie prírodného bohatstva v oblasti, ktorá bola v roku 2007 zapísaná do zoznamu svetového prírodného dedičstva UNESCO pod názvom Karpatské bukové pralesy.

Žiadame, aby Ministerstvo ŽP SR zvážilo všetky nami predložené argumenty a vydalo zamietavé záverečné stanovisko pre projekt Strediska zimných športov Biele kamene.

S pozdravom

Rastislav Mičaník
Náčelník
VLK Východné Karpaty

Zdroje údajov o vzťahoch medzi odlesňovaním a vodným režimom krajiny v bode 5.

Astrab, J., 1996, Analýza súčasného hospodárenia v lesoch Slanských vrchov a posúdenie jeho vplyvu na vodohospodárske funkcie lesa, Košice

Bates, C.G. et al: 1928, Forest and Streamflow Experiment at Wagon Wheel Gap, U.S. Monthly Weather Rev. Supl. 30, 79 pp.

Burton A. Tomothy: 1997, Effects of Basin-scale Timber harvest on Water Yield and Peak Streamflow, Journal of the American Water Resources Association, No.6

Hamor Fedir: 1998, The Discussion on the Reasons of the Flood in Transcarpathia,

Heiken, Doug: 1997, Landslides and Clearcut: What Does the Science Really Say?

Chlebek Alois et al.: 1996, Význam lesů pro ochranu před povodněmi, Lesnická práce, č. 3, Praha

Charvátová Ivanka: 1980, Dvoutisícletý cyklus v solárně-terestrických dějích, Geofyzikální ústav ČSAV, Praha

Chlebek Alois et al.: 1992, Hodnocení možností ovlivnění vodních účinků lesa, Lesnická práce, č.6, Praha

Kantor Petr, Šach František: 2002, Možnosti lesů při tlumení povodní, Lesnícky výskum, č. 11

Kaňák, Karel: 1998, Výběrné hospodaření - kompromis mezi lesnictvím a ochranou přírody, Lesnická práce, Praha

Kantor Petr: 1992, Změny vodní bilance smrkového porostu po jeho obnově holou sečí, Lesnictví-Forestry, Praha

Kol: 1997, Informace o následcích povodní v červenci 1997 v přírodě a krajině České republiky, Ochrana přírody, č.9, Praha

Kol: 1997, Analýza povodňových událostí v ekologických souvislostech, Unie pro řeku Moravu, Brno

Kol.: 1998, Krajina a povodeň, Sborník Správy chráněných krajinných oblastí České republiky, Praha

Kol: 1953, Lesnický a myslivecký atlas, Praha

Kravčík, M., 1993: Analýza vplyvu hospodárskej činnosti človeka na hydrologický režim v povodí riek Torysy a Tople, Košice

Krempaský, T., 1995: Posúdenie vplyvu človeka na hydrologický režim severovýchodného Slovenska, Košice

- Midriak, R.**, 1993: Analýza súčasného lesného hospodárenia v lesoch Čergova a jeho vplyv na krajinu, Zvolen
- Pobědinskij et al.:** 1984, Funkce lesů v ochraně vod a půdy, Státní zemědělské nakladatelství, Praha
- Smolnicki Krzysztof:** 1997, Ekologiczne metody zapobiegania powodziom, Fundacja Oławy i Nysy Kłodzkiej, Wrocław
- Úlehla Vladimír:** 1947, Napojme prameny, Život a práce, Praha
- Válek Zdeněk:** 1948, Les, strážce přírody, Ministerstvo zemědělství, Praha
- Válek Zdeněk:** 1947, Vliv lesa na vodní hospodářství, Česká grafická unie, Praha
- Válek Zdeněk:** 1962, Lesy, pole a pastviny v hydrologii pramenných oblastí Kychové a Zděchovky, Výzkumný ústav vodohospodářský, Praha
- Válek Zdeněk:** 1977, Lesní dřeviny jako vodohospodářský a protierózní činitel, Státní zemědělské nakladatelství, Praha
- Valtýni Július:** 1995, Základy hydrológie a lesníckej hydrológie, Technická univerzita, Zvolen
- Valtýni Július:** 2001, Lesy a povodne, Technická univerzita Zvolen
- Vašků Zdeněk:** 1997, Naše malé pluvničky, Vesmír, Praha